Olarul eroic

NE-AM DEPRINS SĂ CĂUTĂM viteji numai printre mînuitorii de săbii şi să-i găsim numai în mijlocul vărsătorilor de sînge. Şi totuşi cea mai umilită meserie îşi are vitejia şi eroii ei, înainte mergători şi mucenici adevăraţi în mâna cărora unealta roasă şi învechită se preschimbă în armă cuceritoare cu care taie semenilor uimiţi drum nou în inima naturii robite.

Viaţa olarului francez Bernard Palissy este în această privinţă mai plină de eroism decît a lui Napoleon, fiindcă nenumăratele-i înfrîngeri nu l-au putut cu nici un chip doborî şi nu s-a lăsat pînâ ce nu a biruit, înzestrînd omenirea cu o artă şi o industrie nouă, cu care s-au hrănit în cursul veacurilor milioane de oameni, si care a făcut şi gloria şi bogăţia unei ţări întregi ca Franţa.

A deschis ochii pe lume în anul **1510** şi alături de tatăl său, un sticlar sărac şi necăjit, aproape de cum a început să apuce cu mâinile s-a trezit şi el un lucrător sticlar. Copilandru tăcut şi răznit de cei de seama lui, dar iscoditor nevoie mare, din pricina sărăciei nu a putut învăţa la şcoală. A intrat în viaţă fără măcar să ştie buchile şi socotelile cele mai de nimic (pe care însă le-a învăţat singur şi temeinic mai tîrziu). Dar asta nu l-a împiedicat, ba poate dimpotrivă, să citească cu proprii lui ochi în mereu minunau carte a Naturii, pururi deschisă; cum spunea el însuşi: „n-am avut altă carte decît cerul şi pămîntul, date tuturor să le citească". Şi cîte lucruri nu a deprins şi nu a învăţat la această şcoală liberă a Firii, lucruri pe care parcă înadins le acoperă cu mîna-i înarmată cu nuiele, cealaltă şcoală, mică şi înghesuită nu numai între patru pereţi întunecoşi, dar şi într-un suflet şi mai îngust de dascăl uscat şi răscopt.

Pe lîngă o disciplină de muncă încordată şi severă, de luare aminte veghetoare, de străduinţă trudnică, de rîvnă învierşunată, cu reluarea fără preget de la capăt a lucrării neizbutite, care i-au chezăşuit izbînda. Natura i-a îmbogăţit mintea şi sufletul cu tot ceea ce un om cultivat putea să ştie pe vremea lui. Aşa că olarul a fost pe de-a-ntregul şi un învăţat naturalist care mai apoi la Paris a putut să ţină lecţii ascultate, despre fortificaţii, agricultură şi mai ales despre istoria naturală. Văzînd izvoarele de pe oalele şi blidele coapte de el în cuptor şi imitate cu atîta firesc şi adevăr după natură, Buffon nu poate decît să exclame uimit: „numai natura singură putea să producă un aşa mare naturalist". Şi pînă la vremile de azi nu se pot face mai bine decît a făcut el acele izvoade de şerpi, şopîrle, plante, flori studiate pe viu şi reproduse apoi pe faianţă în chip neîntrecut.

Pînă la optsprezece ani a stat acasă, lucrător sticlar şi pe deasupra măsurător hotarnic. Dar meseria sticlăriei nu mergea. De o viaţă tatăl său se zbătea fără să poată înnoda două într-una! Şi băiatul, mare acum, plecă în lume. Cu sacul în spate, a rătăcit aproape zece ani prin Franţa, Flandra, Germania, muncind pe unde apuca - fie ca sticlar, fie ca hotarnic şi mai ales observînd, învăţînd, instru-indu-se. În urmă s-a însurat şi s-a statornicit la Saintes, în Franţa. Curînd l-au înglodat copiii, iar nevoile i-au trecut dincolo de cap. Pe măsură însă ce-i creşteau lipsurile şi neajunsurile, simţea cum se trezesc în el puterile minţii şi ale sufletului, aşa de bogat hrănite pînă atunci. Simţea că poate - mai mult - că are nevoie să facă ceva care să-l ridice deasupra, care să-i îndestuleze şi foamea copiilor şi pe aceea, mai nepotolită, foamea sufletului. Şi îşi rotea ochii adînci pretutindeni, socotind de ce ar fi bine să se apuce.

Pe atunci era căutată şi se vindea cu preţ bun olăria şi blidăria smălţuită, însă numai în Italia se producea asemenea marfă, iar taina de fabricaţie era păstrată cu străşnicie... Spre această taină a smalţului îşi încordează Bernard toate puterile şi ajunge să o cucerească într-o luptă de şaisprezece ani, zi cu zi, noapte de noapte.

Cînd s-a apucat întîi de acest lucru nu ştia nimic privitor la meseria smălţui-rii, nici măcar cum se fac şi se ard oalele în cuptor. Ar fi fost o dezlegare, să plece în Italia şi să cerce să afle taina, dar cui ar fi lăsat poşidicul de copii. Nu-i rămînea decît să se puie pe muncă aici pe loc. Şi mai întîi cu şart: a strîns şi a studiat tot soiul de materiale ce şi-a închipuit că ar intra în plămădirea smalţului, dar mai ales a celui alb - cel mai preţuit. Le-a amestecat în fel şi fel de chipuri, le-a frecat şi le-a încercat pe bucăţi de oale sparte pe cari le ardea apoi în cuptorul lui.

Nu studiul, nici munca nu-i erau vreo greutate, ci cea mai mare stavilă era sărăcia. Feluritele substanţe şi boiele, precum şi oalele care urmau să fie încercate trebuiau să fie cumpărate cu bani buni. Asemenea şi lemnele cu cari înfierbîn-ta cuptorul... Muncind însă, zugrăvind pe sticlă, desenînd, hotărnicind, izbutea să-şi tîrîie de azi pe mâine viaţa şi să-şi urmeze în acelaşi timp experienţele asupra smalţului. Ani de zile a sucit şi răsucit cercetările pornite orbeşte, a dibuit plămadele, a spart movile de oale noi, a azvârlit troiene de hârburi mânjite cu compoziţie nereuşită, a prăpădit sumedenie de stânjeni de lemne degeaba. Smalţul nu se ivea nici pe cel mai mic colţişor de hârb. Şi, vorba aceea, oalele sparte le plăteau copiii şi nevasta, cari îndurau toate lipsurile şi a căror pâine o lua de la gură ca să o zvârle în foc... Cât despre el, nu simţea nimic! Frig, foame, sete, osteneală, toate le punea la spate, numai ţinta să şi-o ajungă. Acum tot necazul i-a căzut pe cuptorul lui din casă. Numai din pricina lui, că nu arde bine, nu-i iese smalţul. Şi iată-L durând, undeva la margine, un alt cuptor mai mare, care i-a înghiţit la rândul lui alte mormane de oale şi de lemne, fără alt rezultat decât mizeria fără leac a întregei familii ajunsă pe drumuri. Toţi i-au strigat că trebuie să deschidă ochii. Fără să se dea bătut, a lăsat-o mai domol, renunţând la cuptorul lui propriu. Toate încercările le face acum la cuptorul unei fabrici afară din oraş, căci pe al lui nu mai are lemne cu ce să-L încingă. Nici aici însă nu i-a mers mai bine. Alte blide sparte, alte plămade risipite şi nici urmă de smalţ pe cioburile netrebnice!

Atunci, cuprins de o răzvrătire îndârjită, s-a hotărât, v-aţi aştepta poate să se lase pentru totdeauna, nu, s-a hotărît să înceapă cercetările de la capăt!

Cu prilejul unor mari măsurători în acel ţinut capătă de lucru şi cu banii câştigaţi se întoarce mai înverşunat ca oricând la descoperirea smalţului alb. Noi grămezi de oale, cumpărate cu bani gheaţă, sparte şi acoperite cu fel şi chip de plămade, cad jertfă încăpăţânării sârguitorului Bernard. De data asta cioburile sunt arse într-o sticlărie, la un cuptor mai puternic şi, pe ici pe colo, compoziţia pare că s-ar fi topit şi ar fi intrat în lut: dar de smalţ alb nici vorbă! Alţi doi ani pierduţi zadarnic în cercetări nerodnice, în cheltuieli peste puterile lui îl duc la ruină şi, atunci, scrie Smiles, „se hotărăşte să facă o ultimă sforţare şi începe, fireşte, prin a sparge mai multe oale ca totdeauna!"

Aproape trei sute de cioburi, mînjite cu plămadă, sunt aşezate pe pardoseala cuptorului sticlăriei, cu osârdia cu care se întindeau pâinile pe pristolul punerii înainte. Şi după ceasuri şi ceasuri de nerăbdare gâfâitoare iată că pe unul singur din cele trei sute de cioburi plămada se topise, iar după uscare se prefăcu într-un frumos smalţ alb. Nici soarele pe ceruri, în primăvara iubirii lui, nu cred să fi strălucit mai orbitor pentru bietul olar ca pata aceea albă încrustată pe o fărămi-tură de lut.

Din clipa aceea spune el însuşi că „s-a simţit un om nou". Într-un suflet a alergat la nevastă şi i-a arătat proba, justificarea aparentei lui nebunii.

De pe sufletul lui a căzut piatra care-i tăia răsuflarea: strădania, zbuciumul sterp de atîţia ani putea să-L socotească deci cu drept cuvînt un studiu trebuitor, de neînlăturat, ca să ajungă aici. Şi astfel era îndreptăţit faţă de el însuşi, pentru tot timpul trecut. Dar acest căpătîi de izbîndă n-a fost decît începutul unui alt lanţ întreg de încercări, de zbucium şi cheltuieli. Trebuia chezăşuită taina cercetărilor şi pentru asta avea nevoie de un cuptor pe seama lui. Pentru aceasta îşi durează unul, la care lucrează singur vreo opt luni: adună lemne uscate din belşug, îşi modelează oalele trebuitoare; alcătuie plămadă pentru ars şi într-o bună zi dă iar foc cuptorului plin cu hîrburi: şi nu se mai mişcă de acolo o zi, două, trei, cu ochii la văpaia mistuitoare... Şase zile şi şase nopţi necurmate a vegheat, urmărind cioburile, dar plămada nu s-a topit pe nici unul...

Atunci iar a stat puţin să chitească... De bună seamă vina este a substanţelor cari nu au fost bine amestecate. O nouă încercare trebuie numaidecît făcută. Dar de unde bani ? Nu-i mai rămîne decît să se împrumute la un vecin. Şi iată-l cu banii luaţi pregătind o nouă provizie de substanţe chimice, de lemne şi oale, la gura cuptorului care aştepta ca un moloh nesăţios.

Scapără, focul duduie, văpaia încinge cărămizile, dogoarea creşte, dar cioburile stau neschimbate... Smalţul nu se topeşte şi stiva de lemne s-a isprăvit. Flămînd, mînjit, neprimenit de o lună, uscat şi istovit ca o iasmă, cu barba zbîr-lită, tremurînd de dogoarea focului ce-i ardea în suflet, parcă în locul şi spre ruşinea celui ce se domolea în cuptor, olarul deznădăjduit nu se mai putu ţine şi cu amîndouă mîinile smulge ulucile curţii. Apoi stîlpii pălimarului, unul după altul, urmează ulucile şi sînt zvîrlite în foc. Bălbăra se înteţeşte cîtăva vreme... Încă un ceas de iuţime şi poate că plămada se topeşte... dar şi ulucile s-au isprăvit mai înainte ca smalţul să se înmoaie... Poate că numai cîteva pale de dogoare încă şi totul ar fi gata, dar focul se ostoiază... Ţinîndu-şi cumpătul, grav şi fără un tremur, ca şi cînd ar fi făcut un lucru ca orişicare altul, olarul intră în casă... Masa mare de tei, în jurul căreia se adună toţi să mănînce, tocmai bine va aţîţa flacăra domolită din cuptor. Şi blănile mesei, scîndurile patului, spetezele scaunelor pîlpîie şi trosnesc în mîinile nemiloase ale stăpînului, care jertfeşte totul, numai să descopere taina după care se străduieşte de atîţi amari de ani... Dar jertfa nu este deplină, plămada rămîne nealterată şi focul iar moare... Ah, dacă ar mai ţine cîteva clipe, biruinţa ar fi a lui... I-au mai rămas scîndurile podelei. Şi duşumeaua casei scoasă în grabă urmează patul şi mobila, zvîrlită pe acelaşi rug năprasnic. Nevasta şi copiii îngroziţi se împrăştie prin vecini şi toţi îi căinează pentru nenorocirea ce a căzut pe capul tatălui, care de bună seamă s-a smintit cu desăvîrşire.

Noroc că smalţul, înmuiat de arzimea atîtui foc - ţi-ar veni parcă să zici de atîta voinţă şi învierşunată statornicie a omului - s-a topit. Altfel poate că acoperişul şi toţi căpriorii bietei case ar fi trebuit să se mistuie în focul nemilostiv. Acum smalţul lucea voios şi mîngăitor pe blidele răcorite. Omul biruise, şi Natura, hărţuita, supusă, lăsase să i se smulgă încă o taină, dar nu o da decît în mîna unui erou vrednic, purificat prin jertfă şi foc. De aici calea merge, oricît de cotită şi de întoarsă, spre răsplată, spre deplina încununare a unei munci de aproape douăzeci de ani de încercări sterpe, costisitoare, cari ar fi doborît pe un altul mai slab de înger. Olarul ajunge pînă la regele Franţei care îl ia în slujba lui. întîmplările celelalte din viaţa lui, pisma şi clevetirile vrăjmaşilor, închisoarea nu mai pot întuneca lumina unui suflet care a biruit aşa de cumplit.

Şi nu a învins pe oameni - semenii lui - ci însăşi Natura. Dacă Bernard Palissy ar fi fost ostaş, fără nici o îndoială că ar fi ajuns mare şi puternic, iar faima lui ar fi umplut lumea de fum lesne risipitor... Dar aşa, spre norocul acestei lumi, viteazul nostru s-a născut sticlar şi cea mai mare ambiţie a lui a fost să descopere taina faianţei... Şi a pus atîta răbdare, atîta rîvnă, atîta tărie, atîta credinţă pe o întindere atîta de lungă de vreme - a jertfit copii, nevastă, reputaţie, odihnă, sănătate, avere, toate astea în slujba unei singure idei, cît un mare mucenic pentru credinţa lui, şi cît niciodată un erou al armelor nu a fost în stare să jertfească.

Dacă omenirea ar şti să-şi caute mai bine eroii şi un nou Plutarh s-ar încumeta să-i nemurească, umilul olar din veacul al 16-lea ar împodobi cele mai frumoase pagini ale epopeei străduinţelor umane spre mai bine.

(„Lamura" nr. 5, februarie 1921,pp. 337-341)